

"לְהַיּוֹת עֵינֶיךָ פְּתֻחַת ... וְאַתָּה תִּשְׁמַע אֶל מְקוֹם שְׁבִיבָתְךָ ... " - מלכים א' ח' 29-30

ללא...

שָׁאוֹר שְׂבַעַת הַיָּמִים מִיָּלָה מַעֲיִינִי,

וּמַעֲיִינֹת הָאֱהָבָה מִפְּכִיס מֵלֶכֶךְ

ללא סורגים

בְּשִׁבְחֵי עֲצָמָה

למען חיבוק פְּחֻדִּינוּ...

וְלֹא לְכִינוּ לְטָוֹת מַשְׁמָעוֹת לְכַתֵּר אִימְהוּתְךָ!!

לִי, אֶתְּךָ, מַעֲזִי וְכֹל מַאֲזִי!!

פְּלוּרִי

תוכן העניינים

<u>אחאב ואליהו:</u>	הקדמה 6
ט"ז (24-34) 182	מילון מונחים 7
י"ז 192	הספרים הנכללים בתנ"ך 20
י"ח 208	כללים לכתיבת תשובות בתנ"ך 21
י"ט 227	מבדק מיומנות למידה 23
כ"א 247	אירועים ותאריכים מרכזיים 26
כ"ב 270	מפת ממלכת ישראל ויהודה 28
	מבוא לספר מלכים 29
<u>סיפורי אלישע – מלכים ב':</u>	חשיבותו של דוד במקרא 30
ב' 299	מלכות שלמה, והאירועים לאחר מותו . . . 31
ד' 316	
ה' 330	<u>מלכים א' – מלכות שלמה:</u>
ח' 342	<u>ביסוס מלכות שלמה:</u>
	א' 35
<u>מגילת רות:</u>	ב' 56
הקדמה 360	ג' 77
א' 361, 364	ה' 91
ב' 362, 370	<u>תפילת שלמה:</u>
ג' 362, 380	ח' 104
ד' 363, 385	ט' (1-9) 107
<u>יחידת בקיאות ולמידה עצמית מגילת אסתר</u>	<u>מלכת שבא:</u>
ניבים וביטויים 400	י' (1-13) 123
	<u>הידרדרות שלמה וסיום מלכותו:</u>
פרשני המקרא 404	י"א 137
	<u>התפלגות הממלכה:</u>
	י"ב 162

הקדמה

בספר עזר זה תמצאו את כל חומר הלימוד לכיתה ח', על פי דרישות משרד החינוך, לפי התוכנית החדשה והמעודכנת מתשע"ט.

המבנה של ספר העזר לתלמיד:

1. לאחר ההקדמה מופיע **מילון מונחים מקראיים**, שהתלמידים ייעזרו בו במהלך הלימודים, וילמדו אותו גם להבנת לימודי המקרא בשנים הבאות, וכן **רשימת הספרים הנכללים בתנ"ך**.
2. לימודי המקרא מאפשרים גם את פיתוח מיומנות הכתיבה. משום כך תמצאו בספר כמה **"כללים לכתיבת תשובות בתנ"ך"**, שיעזרו בתרגול "פיצוח" שאלות וניסוח תשובות בהתאם.
3. כהמלצת הפיקוח על התנ"ך בספר מובאת **"דוגמה למבדק מיומנות למידה בתחילת השנה"**, כדי לדעת אילו מיומנויות יש לחזק במהלך השנה.
4. **"אירועים ותאריכים מרכזיים"** – במהלך לימוד הפרקים אני ממליצה לחזור ולעיין בטבלת אירועים זאת, כדי למקם את האירוע הבודד ברצף הכרונולוגי של האירועים. חשוב והכרחי גם לעיין ב**"מפת ישראל ויהודה"** המופיעה מיד לאחר מכן, בכל פעם שמוזכר מקום כלשהו בפרק הנלמד, כדי לדעת את מיקומו המדויק במפה.
5. חשוב להבין את הנושאים הנלמדים בספרי מלכים שבתוכנית הלימודים על רצף האירועים שקדמו להם והבאים אחריהם, משום כך נכללו בספר גם **"מבוא לספר מלכים"**, **"חשיבותו של דוד במקרא"** ו**"מלכות שלמה, והאירועים לאחר מותו"**.
6. **הספר כולל את הספרים ואת הפרקים הבאים:**
מלכים א': א'; ב'; ג'; ה'; ח'; ט' (1-9); י' (1-13); י"א; י"ב; ט"ז (24-34); י"ז;
י"ח; י"ט; כ"א; כ"ב. **מלכים ב':** ב'; ד'; ה'; ח'. **מגילת רות:** א'; ב'; ג'; ד'.
יחידת בקיאות: מגילת אסתר (כיוון שמדובר בלמידה אישית, לא נכללו בספר פירושי מילים והסברים למגילה, מלבד הניבים והביטויים המופיעים בתוכנית הלימודים).

לכל אחד מהפרקים שלעיל מוצג בספר מבנה קבוע:

- א. תקציר תוכנו של הפרק הנלמד.
- ב. שאלות, הפעלות, חידונים, משימות פרטניות וקבוצתיות ומטלות שונות ורבות כדי לאפשר למורה לבחור במה שמתאים לרמת הכיתה, ולתחומי ההתעניינות שלו/ה ושל תלמידיו/ה.
- ג. עם הצגת השאלות מובאים גם **פירושי מילים קשות**; **ניבים וביטויים**; **מוקדי מידע** הכוללים העשרה, מונחים מקראיים ונושאים שונים; **שאלות לדיון ולמחשבה** (שאלות עמ"ר = ערכים, מעורבות ורלוונטיות) העוסקות בסוגיות מהותיות העולות מן התנ"ך בעלות היקשים דומים בהיסטוריה ובתרבות האנושית והיהודית; תמונות, איורים, מפות ועוד.

חשוב לי לציין שהספר נועד ללוות את ההוראה, והוא אינו תחליף לספר הספרים – לתנ"ך עצמו. לסיום, אני מייחלת שבמהלך הלימוד תדבק בכם אהבת התנ"ך: **"עץ חיים היא, למחזיקים בה, ותמכיה מאשר!"** (משלי ג' 18). לימוד פורה ומאתגר: **"כי בשמחה תצאו, ובשלום תיבולו, הקרים והגבעות יפצחו לפניכם ונה, וכל עצי השדה ימחאו כף"** (ישעיה נ"ה 12).

בהצלחה לכולנו!!

פלורה ויניצקי

מילון מונחים – לפי סדר הא-ב

א

- **אירוניה** – צורת התבטאות בעלת כפל משמעות, כאשר המשמעות הגלויה של הדברים מנוגדת לכוונה הסמויה; לעג סמוי. לדוגמה: אומר "חכם" ומתכוון לטיפש.
באמצעות האירוניה המחבר מבקר תופעה מסוימת, ערכים, מצבים, פעולות או לועג לה.

- **אלילות** – אמונה באלים רבים, כמו: בַּעַל, אשרה, כמוש, מות (שָׁאֻל), מֶלֶכָם (מוֹלָדָה), מרדוך, עֲנַת, תיאמת.

- **אמצעים רטוריים, ספרותיים** – כלים מילוליים היכולים להיות חזותיים או שמיעתיים, שהסופר, המשורר או הדמויות ביצירה משתמשים בהם.
"רטוריקה" היא "אמנות הנאום" או אמנות השכנוע בדיבור או בכתב.
מטרות האמצעים הרטוריים / האמנותיים בטקסט הן: להמחיש או להבהיר רעיון מסוים או להדגיש אותו, ובעזרתם הדובר או הכותב משכנעים אחרים לקבל את טיעוניהם או לפעול בדרך מסוימת.

רשימת האמצעים הרטוריים, הספרותיים, העיקריים:

דימוי; מטפורה; האנשה; הגזמה; חזרה; השוואה;
פירוס; ניגוד; שאלה; שאלה רטורית; מצלול; אירוניה
ועוד.

להסבר ולהדגמה של כל אחד מאמצעים אלה ראו במילון המונחים שלפניכם.

- **אנאפורה** – מילה או ביטוי החוזרים בתחילת שורה או בתחילת משפט, ומופיעים ברצף כדי להדגיש עניינים שונים. לדוגמה: "עַד אֵינִי ה' תִּשְׁכַּחֲנִי נֶחֱחַ? עַד אֵינִי תִּסְתִּיר אֶת פְּנִיךָ מִמֶּנִּי? עַד אֵינִי אֲשִׁית עֲצוֹת בְּנִפְשִׁי" (תהילים י"ג 2-3)

- **אפיפורה** – מילה או ביטוי החוזרים בסוף של שורה או משפט, ומופיעים ברצף.

- **אפיון ישיר ואפיון עקיף** של דמויות:

○ **אפיון ישיר** – אמירת דברים מפורשים על הדמות. לדוגמה: "נָח אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו".

○ **אפיון עקיף** – הצגת הדמות דרך מעשיה, התנהגותה, דיבורה וכיו"ב. במקרא אפיון עקיף שכיח יותר.

לדוגמה: בבראשית י"ח 2-8 – אברהם מצטייר מכניס אורחים על

סמך מעשיו ועל פי אופן דיבורו עם אורחיו.

- **אקספוזיציה** (= מצג, היצג, פרישה) – פרטים החשובים להבנת העלילה בהמשך, כגון: הצגת הדמויות, תכונותיהן, מצבן, מקום העלילה, זמן העלילה, הצגת הבעיה וכיו"ב.
האקספוזיציה מופיעה בדרך כלל בתחילת הסיפור ולעתים גם בהמשך.

ג

- **גימטרייה** – להתמצאות בפרקים ובפסוקים בתנ"ך המסומנים באותיות, להלן **ערכן המספרי של האותיות העבריות** (הגימטרייה של האותיות):

א=1	ב=2	ג=3	ד=4	ה=5	ו=6	ז=7	ח=8	ט=9	י=10
יא=11	יב=12	יג=13	יד=14	טו=15	טז=16	יז=17	יח=18	יט=19	כ=20
כא=21	כב=22	כג=23	כד=24	כה=25	כו=26	כז=27	כח=28	כט=29	ל=30
מ=40	נ=50	ס=60	ע=70	פ=80	צ=90	ק=100	ר=200	ש=300	ת=400

- **גמול** – תורת הגמול – שיטות גמול מקראיות – העקרונות שלפיהם האל נותן שכר ועונש לאדם.
סוגי הגמול במקרא:
 1. עיקרון של **גמול דורות**: הענשת בנים על חטאי אבותיהם: "אָבוֹת אָכְלוּ בֶסֶר, וְשָׁנִי בָּנִים תִּקְהִינָה", "פִּקֹּד עָוֹן אָבֹת עַל בָּנִים..."
או שהבנים ניצלים בזכות צדקת אביהם (כמו בני נוח).
 2. גמול **קולקטיבי**, **קיבוצי**: הקבוצה שותפה לגמול הניתן בגלל מעשי היחיד.
לדוגמה: כל ישראל סבלו בגלל חטאו של עכן ביהושע ז'.
 3. גמול **אישי**: הגמול ניתן לאדם בהתאם למעשיו: "אִישׁ בְּעֲוֹנוֹ יָמוּת"
או: "בְּצַדִּיקְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה – יִחְיֶה".
הגמול האישי לרוב הוא **מידה**, כלומר הגמול ניתן סמוך לביצוע המעשה.
 4. "**מידה כנגד מידה**": עיקרון משפטי שלפיו הגמול זהה למעשה ועין תחת עין, שן תחת שן, או כאשר אפשר למצוא **קשר לשוני**
או **אסוציאטיבי בין המעשה לגמול**, בין העֲבָרָה לעונש.

ד

- **דברי הימים א' ב'** – ספר היסטוריוגרפי, האחרון בקובץ "הכתובים" בתנ"ך, חובר כנראה במאה הרביעית לפני הספירה, כ-200 שנה לאחר חיבור ספר מלכים. בספר מתוארים קורות עם ישראל מתקופת דוד ועד הכרזת כורש, המאפיינים העיקריים של ספר דברי הימים:

- **דוגל בתפיסת גמול אישי-מידי** – המחבר יתאים את העובדות שהוצגו בספר מלכים לתפיסת גמול זו.
- עורך הספר הוא **פרו-יהודאי** (מנאמני בית דוד), לכן יציג את מלכי בית דוד באופן חיובי יותר ממלכי ישראל, ואף ישמיט חלק מהחטאים של מלכי בית יהודה שהוצג במלכים.

● **דגם ספרותי של שלושה וארבעה** – בשלושת השלבים או הפרטים הראשונים יש דמיון, והשלב או הפרט הרביעי שונה מקודמיו ומשמעותי יותר. לדוגמה: בשיר השירים ג' 1-4 – שלוש פעמים הנערה מחפשת את הדוד, ואינה מוצאת אותו. בפעם הרביעית חל מפנה – היא מצאה את אהובה.

- **דויטרונומי = ספר דברים = ספר משנה תורה**
ספר **דברים** נקרא בלועזית **דויטרונומיום** (Deuteronomium), דויטרונומיסטי = משנה תורתית, ברוח ספר דברים. מבקרי המקרא מייחסים את הספר בכללותו לימי **יאשיהו** (בערך ב-622 לפני הספירה), שכן רק בימיו החלו בריכוז הפולחן כפי שנדרש בספר דברים, ויש המקדימים חלקים ממנו לימי חזקיהו.

- מאפייני ספר דברים (העקרונות הדויטרונומיסטיים)**
1. הדרישה להשמיד כל זכר לאלילות ואת הפולחנים האליליים.
 2. רעיון ריכוז הפולחן, שעניינו **ריכוז עבודת ה'** רק במקדש הנבחר, והתנגדות לפיזור הפולחן ולריבוי הבמות.
 3. תפיסת אלוהות מופשטת ואוניברסלית המשתקפת בחזרה על הביטוי: "לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם... או: "לְשׁוֹם אֶת שְׁמוֹ שָׁם", כלומר רק שמו (מהותו) של ה' שוכן שם ולא הוא עצמו.
 4. בספר בולטת המגמה המוסרית-סוציאלית של החוקים, לכן ניכר בו מאוד סגנון ההטפה.

- **דימוי** – השוואה בין שני דברים מתחומים שונים, הבאה להמחיש עניין כלשהו. בדרך כלל ההשוואה נעשית בעזרת **כ'** הדימוי או מילות דימוי: "כמו", "כן", "כאילו" וכו'.
- לדוגמה הצדיק מתואר: "**כְּעֵץ** שְׁתוּל עַל פְּלָגֵי מַיִם", והרשעים "**כְּפִמְץ** אֲשֶׁר תִּדְבְּקוּ רֹוחַם" (תהילים א' 3, 4).
- **דמות ראשית** – הדמות המרכזית בסיפור, שהעלילה מתרכזת בה.

- **דמות משנית** – דמות שהיא משנית בחשיבותה, בהופעתה ובפיתוחה במהלך העלילה.
תפקידי הדמות המשנית ביצירה:
 - **להאיר, להבליט** (לעתים על דרך הניגוד) את תכונותיה ואת אופייה של הדמות הראשית.
 - הדמות המשנית לעתים **מסייעת בקידום העלילה** (כלומר מאפשרת/ גורמת את התפתחות העלילה).
 - לעתים המחבר מעביר באמצעותה **מסרים** שונים, ומעצב את **האווירה** בסיפור.

ה

- **האנשה** – מתן תכונות אנושיות לחי, לצומח לדומם וגם לא – *לדוגמה: "ה' רָעִי לֹא אֶחָסֵר" (תהילים כ"ג 1).*
- **הגזמה** – שימוש בביטויים מוגזמים מופרזים (בלתי אפשריים) כמו בכמות, בזמן או בהעצמה של אירועים, שמטרתם להמחיש רעיון ולהגביר את הרושם. *לדוגמה: אלף פעמים אמרתי לך ש...*
- **הדרגתיות** (מבנה הדרגתי) – צורה של תיאור בפסוק, בקטע או בסיפור, כאשר הדברים נמסרים בשלבים, ומשלב לשלב יש התפתחות כלשהי, כגון: מהקל אל הכבד או מהכבד אל הקל.
- **היסטוריוגרפיה** – כתיבת תולדות העם. ההיסטוריוגרף המקראי בוחר מה לספר ומה לא, תוך הצגת השקפתו המגמתית מדוע כך קרו הדברים. בסיפורים ההיסטוריוגרפיים מוצגת בדרך כלל סיבתיות כפולה: הסיבה הריאלית להתרחשות, וההסבר הדתי להתרחשות. ספרים היסטוריוגרפיים מובהקים במקרא הם יהושע, שופטים, מלכים ודברי הימים.
- **היסטוריוסופיה** – הפילוסופיה של ההיסטוריה – מערכת התפיסות של הסופר המנקה אותו כיצד להציג את קורות העבר ולהסבירו. בסיפור היסטוריוסופי אפשר למצוא למשל אחד או יותר מהרעיונות הבאים:
 1. ה' פועל ומתערב בעולם ובמהלכים היסטוריים לשם הגשמת תוכניותיו.
 2. עמים שונים הם כלי בידי ה' להעניש את ישראל (כמו אשור או בבל), או שהם כמכשיר בידי ה' לגאול את ישראל (כורש).
 3. ירושלים היא העיר הנבחרת של ה', ובית יהודה (דוד) הוא השושלת הנבחרת על ידי ה'.

ח

- **חז"ל** – קיצור של חכמינו זכרם לברכה, תואר שניתן לחכמים ולמנהיגים שפעלו בארץ ישראל ובבבל מתקופת הבית השני (מהמאה הראשונה ועד המאה השביעית לספירה). הם היו המנהיגים הרוחניים של העם, שנתנו פרשנות למקרא, ניהלו ביניהם דיונים, ואף הוסיפו פרטים שאינם מופיעים במקרא. יצירתם מכונה "ספרות חז"ל": המשנה, התלמוד וקובצי מדרשים.
- **חזרה** – מילה, שורש או ביטוי שחוזרים כמה פעמים בטקסט, כדי להדגיש רעיון, מסר ואת העניין המרכזי שהטקסט עוסק בו.
- **חזרה מגוונת** – אמצעי ספרותי בסיפור המקראי שהוא חזרה על הדברים שנאמרו במקום אחד, גם במקום אחר, תוך מקצת שינויים. השינויים משקפים זוויות ראייה שונות של הדמויות ואת מערכת היחסים ביניהן.
- **חלוקה לפסקאות (או לפרשיות)** – חלוקת הטקסט הנהוגה במסורת היהודית.
 - **פרשה פתוחה** – במקרים רבים מציינת קטע שאין לו קשר הדוק לקטע שאחריו, לכן הקטע הבא אינו מתחיל באותה השורה, וכל השורה (בקטע הראשון) נשארת פתוחה: ---- פ
 -
 - **פרשה סתומה** – (= סגורה) – קטע שפעמים רבות יש לו קשר הדוק מבחינה תוכנית וסגנונית לקטע שאחריו, לכן הקטע שאחריו מתחיל באותה השורה (השורה סתומה משני הצדדים), אך יש בין שני הקטעים רווח של שלוש עד תשע אותיות:
----- ס -----
- **חלוקה לסדרים (או פרשיות השבוע)** – בתורה בלבד. התורה מחולקת ל-54 פרשיות בהתאם למספר השבועות בשנה מעוברת (שני חודשי אדר). בכל שבת קוראים פרשה אחת או סדר אחד.
 - **המפטיר** – האחרון שעולה לתורה בשבת (העולה השמיני). הוא קורא את הפסוקים האחרונים בפרשת השבוע וגם קטע מספרי הנביאים, המכונה **הפטרה**.
 - **הפטרה** – קטע מספרי הנביאים הראשונים והאחרונים. יש לה קשר לתוכן פרשת השבוע מן התורה (פירוש המילה הפטרה = סיום).
- **חלוקה לפרקים** – נעשתה בידי כומר קתולי אנגלי (לנגטון) במאה ה-13. החלוקה התקבלה גם אצל היהודים לשם התמצאות זריזה בטקסט ולהבאת ציטטות מן התנ"ך. כך גם קל בזמן ההתפלמסות. גם את סימון מספרי הפסוקים קבע הכומר לנגטון.

- **חקר המקרא** – גישה הרואה במקרא יצירה ספרותית-היסטורית שכתבו מחברים שונים, בעלי תפיסות שונות, בתקופות שונות, ומטרתה לברר את השאלות הנובעות מכך.

ט

- **טעמי המקרא** – נוסף על הניקוד המוכר לנו, מופיעה במקרא מערכת סימנים נוספת מעל לאותיות או מתחתיהן. סימנים אלה הם טעמי המקרא. לטעמי המקרא כמה תפקידים מרכזיים: הם משמשים כסימני פיסוק, מציינים את מקום ההטעמה במילה, משמשים להנחיה מוזיקלית, ועוזרים לפרש את הפסוק.
סֶלֶוֹק – צורתו: בָּ (קו קטן מתחת למילה = אָלֶלִי) = טעם שמופיע תמיד בסוף פסוק. מתפקד כנקודה, כסימן קריאה, כסימן שאלה.

אַתְּנַחֲתָא / אֶתְנַח – צורתו: בָּ (Y הפוכה מתחת למילה = אֶלֶלִי) = לרוב מחלק את הפסוק לשני חלקים. מתפקד כנקודה, כסימן קריאה, כסימן שאלה, כפסיק.

זָקַף קֶטֶן – צורתו: בָּ (שתי נקודות מעל למילה = הֶאֱדָמָה) = מתפקד כסימן מפסיק (ההפסקה של האתנחתא גדולה מההפסקה של הזקף).

כ

- **כינויים** – לעתים המחבר חודר לתודעת הדמות, ובאמצעות הכינוי חושף את הרהורי לבה, את רגשותיה ואת יחסה אל דמויות אחרות. כינוי הדמות מאפשר לנו ללמוד על התייחסות הדמויות זו אל זו, ללא אמירה מפורשת של המספר. תופעה זו נקראת גם "מונולוג פנימי".
לדוגמה: כאשר דוד מדבר אל שאול (שמואל א' כ"ד), הוא מכנה אותו בכינויים: "אֲדָנִי הַמֶּלֶךְ" (8), "אָבִי" (11) – כינוי המבטא קירבה, "מְשִׁיחַ ה'" (10), "מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל" (14) – כינויים המבטאים את הכבוד שדוד רוחש לשאול.

ל

- **לשון המקרא**
 - **ו' ההיפוך** – כאשר מתווספת ו' בתחילת הפועל, הזמן מתהפך:
ו' לפני פועל בעתיד = עבר, לדוגמה: "וַיֵּאמֶר אֱלֹהִים: יְהִי אוֹר"
= בעבר **אמר** ה' יהי אור.
ו' לפני פועל בעבר = עתיד, לדוגמה: "וַיִּשְׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשָּׁבָת"
= בעתיד **ישמרו** בני ישראל...

○ ו' החיבור – כאשר האות ו' מחברת בין מילים או חלקי המשפט. לדוגמה:
"לְשֹׁמֵר חֻקֹּתַי וּמִצְוֹתַי".

○ ו' הניגוד – כאשר מופיעה בראש המילה ו' המביעה ניגוד לחלק הקודם של המשפט. לדוגמה: "אֲתָהּ הַמִּלְכָּה אֶת עֶבֶדְךָ תַּחַת דָּוִד אָבִי, וְאֲנֹכִי נָעַר קָטָן, לֹא אֶדַע צֶאֱת וְבֹא" (מלכים א' ג' 7).

מ

● מדרש – מהשורש ז-ר-ש, שמשמעותו לחפש, לחקור, להסביר. באמצעות המדרש ניסו חז"ל לפרש את מובנם המילולי או העקרוני של העניינים השונים המופיעים במקרא, תוך שימוש בסיפור, במשל או באגדה. המדרש משלים פערים המופיעים בטקסט המקראי, ומעניק תמונה כוללת וברורה יותר לנושא הנדון.

● מדרש שם – סיפור המסביר מדוע ניתן לאדם או למקום שם כלשהו. הקשר בין השם לבין ההסבר שלו יכול להתבסס על קשר לשוני (אותו השורש קיים בשם ובהסבר שלו, כמו השם יצחק – בגלל הצחוק של הוריו) או דמיון צלילי בין השם להסברו ("שְׁמוּאֵל – כִּי מֵה' שְׂאֵלְתִּי").

● מוטיב – חלק מהיצירה: חפץ, רעיון, מילה, ביטוי או תבנית החוזרים כמה פעמים ביצירה, מעניקים משמעות נוספת ועומק לטקסט, ומחדדים רעיונות שונים שהמחבר מבקש להדגיש.

● מונתיאיזם – אמונת הייחוד (MONO = אחד, THEOS = אל) = אמונה באל אחד.

● מטפורה – שימוש במילה מתחום אחד כדי לתאר מילה מתחום אחר. המטפורה היא סוג של דימוי, אך ללא כ' הדימוי או מילת השוואה אחרת. לדוגמה: "אֲנִי חֲבַצְלֶת הַשָּׂרֹן, שׁוֹשֶׁנֶת הָעֲמָקִים" (שיר השירים ב' 1).

● מידותיו של אלוהים – שתי המידות (= התכונות) העיקריות של האל המאפיינות את יחסו לבני האדם הן:

○ מידת הדין – הצד המחמיר של האלוהים, שנוהג בכל חומרת הדין ומעניש.

○ מידת הרחמים – כאשר האל נוהג בחסד, ברחמים ובחמלה ("לִפְנֵים קְשִׁוּת הַדִּין").

● מילה יחידאית – מילה המופיעה רק פעם אחת במקרא, לכן יש בעיה לפרשה.

- **מילה מנחה** – לפי הגדרת בובר: "בשם מילה מנחה מציינים אנו מילה או שורש לשוני החוזרים בתוך טקסט או רצף טקסטים (או מסכת טקסטים) חזרה רבת משמעות". המילה המנחה מעניקה לטקסט משמעות חדשה.
לדוגמה: ביחזקאל ל"ז 15-24 המילה המנחה היא "אחד", ובפסוקים 25-28 – "לעולם".
דוגמה: למילה מנחה בשני טקסטים: הביטוי "לך לך" בפרק י"ב ובפרק כ"ב בבראשית מקשר בין הטקסטים.
- **מיתוס** – עלילות האלים, חייהם, יחסם אל בני האדם ומלחמותיהם.
מיתולוגיה = אוסף של סיפורי אלים.
המקרא בדרך כלל מתווכח או נלחם עם המיתולוגיות שקדמו לו, כמו **המיתוס הבבלי** אנומה אליש (ראו בהקשר של בראשית א') או **המיתוסים הכנעניים** – על אודות פֶּעַל אֵל הפוריות והגשם ועוזריו.
- **מסגרת** – **מבנה מסגרת** – חזרה לשונית או תוכנית בפתיחת הטקסט ובסיומו.
לדוגמה בשיר השירים ב' 10-13: דברי האהוב: "קומי לך רַעֲיָתִי זָפְתִי, וְלִקְי לךְ!" – חוזרים בפתיחת השיר (10) ובסיומו (13).
- **מסופוטמיה** – ארם נהריים המקראי, אזור עיראק של היום, בין נהר פרת לנהר חידקל. פירוש השם ביוונית הוא "הארץ בין הנהרות". באזור זה התפתחו התרבויות הקדומות בעולם: השומרית, האַכַּדִית, הבבלית והאשורית. אלה השפיעו רבות על ישראל, והשפעתן ניכרת גם במקרא.
- **מסורה**: (מסורה = מהמילה למסור) – אוסף של הנחיות והערות על הטקסט המקראי אשר כתבו בעלי המסורה.
○ **בעלי המסורה** – פעלו בעיקר במאות ה-8-11 לספירה כדי להעניק לתנ"ך נוסח אחיד על ידי קביעת כללים כתובים, הערות ותיקונים בטקסט המקראי. לדוגמה: קרי וכתוב, אות רבתי, אות זעירא וכו'.
○ **נוסח המסורה** – הנוסח העברי של המקרא כפי שמצוי בידינו כיום, והוא פרי עמלם של בעלי המסורה.
- **מספר טיפולוגי** – מספרים לא ריאליים אלא סמליים, המביעים רעיון מסוים לשם הדגשה, שלמות או קדושה. כגון: **שלוש, שבע, עשר, 12** ו-**40** וכפולותיהם. זהו אמצעי ספרותי מקובל בשירה ובפרוזה.
- **מצלול** – חזרה על עיצורים זהים או דומים בכמה מילים במשפט.
- **מריזם** – הצגת המכלול באמצעות הקצוות שלו.
לדוגמה: בראשית א' 1: "שָׁמַיִם וָאָרֶץ" כציון לעולם ומלואו.

- **משל ונמשל** – בכל **משל** אפשר למצוא:
את הסיפור הגלוי (שיכול להיות על צמחים, על בעלי חיים וכיו"ב), שמייצג מעשים, תכונות או אירועים.
הנמשל הוא המסר הסמוי שהמשל רומז לו. משל נועד לרוב להעביר מוסר השכל או רעיון חינוכי כלשהו.

0

- **סיבתיות כפולה** – על פי תפיסת המקרא, לאירועים המתרחשים בעולם יש סיבה, ופעמים רבות נמצא **שתי סיבות** להתרחשויות במישורים שונים:
 - סיבה אנושית, מציאותית, מחיי היומיום, היסטורית וגלויה.
 - סיבה דתית, "יד אלוהים" או "התוכנית האלוהית".
 הסיבה הדתית **סמויה** מעיני האנשים של התקופה, אך הסיבה ידועה לנו הקוראים.
- **סינקרטיזם** – מיזוג אמונות שונות. לדוגמה: עבודת ה' + עבודת האלילים.
- **ספר משנה תורה** – כינוי ל**ספר דברים** (על פי דברים י"ז 18) – ראו **דויטרונומי**.

9

- **פולותיאזם** – אמונה באלים רבים.
- **פולחן** – עבודת אלוהים (או אלילים) בקורבנות, בשירה, בתפילה.
- **פטריארכליות – משטר פטריארכלי** – משטר פטריארכלי הוא שלטון האב, כלומר הכוח והשלטון בידי האב, והוא השולט במשפחתו, הוא המחוקק והשופט את משפחתו.
- **פירוט** – מילים נרדפות המביעות אותו הרעיון. לדוגמה: "וְאֵין קוֹל וְאֵין עֲנָה, וְאֵין קֶשֶׁב" (מלכים א' י"ח 29).
- **פלשבק** (= הבטה לאחור) – קטיעת רצף העלילה בסיפור כדי להביא אירוע שקרה בעבר ולהעניק לו משמעות. המטרה המרכזית של הפלשבק היא להבין את העלילה או את הגיבור טוב יותר.
לדוגמה: בשמואל ב' י"ח 18 לאחר מות אבשלום מסופר באמצעות פלשבק כי עוד בחייו הציב לו אבשלום מצבת זיכרון בַּעֲמֶק הַמָּלָךְ, ותכנן להיקבר שם. כיוון שלא היו לו בנים, כך רצה להנציח את עצמו.

- **פערי מידע** – כאשר המספר מחסיר פרטים בסיפור, ואינו מגלה לקורא את כל הפרטים הנוגעים לאירועים ולדמויות. לעתים נמצא תשובות לפערי המידע בהמשך הסיפור, ולעתים הפערים אינם מתמלאים במידע, והשאלות על המידע החסר נותרות ללא מענה.
לדוגמה: בשמות ב' 1-10 מסופר על הולדת משה, ובפסוק 11 נאמר: "וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה". בקטע יש פערי מידע על התקופות של ילדותו ובגרותו של משה.
- **פרשה פתוחה / סתומה / פרשת השבוע – ראו חלוקה לפרשיות / חלוקה לפרשת השבוע.**
- **פסט ודרש: פשט** – הסבר פסוקי המקרא כפשוטם, כפי שמשתמע מבחינה מילולית ורעיונית.
דרש – ניסיון להסביר את הרמזים ואת הכוונות המסתתרים בכתוב.

ק

- **קונקורדנציה** – ספר אשר מכיל את **כל המילים** הקיימות בתנ"ך בצירוף מראי המקום ועל פי סדר הא-ב.
- **קורבן** – מתנת קודש מן החי או מן הצומח. סוגי הקורבנות:
קורבן **עולה** – קורבן שנשרף כולו על המזבח (עולה נקראת גם "קָלִיל" ו"אֶשֶׁה").
זבח – שם נרדף ל**שלמים** – קורבן שנאכל על ידי בעל הזבח, על ידי הכוהנים, וחלקו מוקדש לה'.
מנחה – קורבן חובה מן הצומח (מנחת סולת, מנחת ביכורים) שהועלה עם הקורבן מהבשר ועם הנסך, שהוא קורבן מהנוזלים.
- **קושי בכתוב** – אם שואלים על קושי בכתוב, יש לזהות את הקושי בכתוב על פי האפשרויות הבאות:
 - קושי **תיאולוגי** (= אמוני, דתי) – בעיה באופן הצגת האל, במעמדו, באופן פעולתו ובתפיסות ובעקרונות המתקשרים אליו.
 - קושי **לשוני** – כאשר מוצאים בטקסט אי התאמה לשונית מהבחינות זכר-נקבה, יחיד-רבים וכיו"ב.

- קושי תחבירי – כאשר המשפט אינו שלם מבחינה תחבירית וחסרים בו נושא, נשוא וכדומה או כאשר במשפט מורכב נעדר החלק העיקרי.
- קושי הייתור או כפילות – כאשר יש בקטע כפילות מיותרת כמו חזרה על אותה המילה או על אותו הרעיון.
- קושי של אי התאמה מספרית; היסטורי; כרונולוגי; סתירה בין שני המקורות וכיו"ב.

- קל וחומר – על אחת כמה וכמה, או כל שכן.
לדוגמה: בשמואל ב' ט"ז 11 דוד אומר בדרך של "קל וחומר": אם בני, בשר מבשרי, מבקש להרגני, על אחת כמה וכמה ירצה איש משבט בנימין ברעתי.
- קרי וכתוב = הערות המסורה במקרים שבהם יש הבדלים בין דרך קריאת המילה לכתיבתה.
קרי – המילה שיש לקרוא, והיא מופיעה בשולי הטקסט.
כתיב – המילה הכתובה בטקסט – היא לא מנוקדת ואין לקרוא אותה.
סיבות אפשריות להתהוות קרי וכתוב:
○ כאשר נראה לבעלי המסורה שהמילה בטקסט משובשת או נכתבה בטעות, הם לא תיקנו אותה בטקסט בגלל קדושתו, אלא כתבו בשולי הטקסט את הקריאה הנכונה = המילה שיש לקרוא.
לדוגמה: בבראשית כ"ה 23 כתוב בטקסט "גיים" (= זה הכתיב) ולפי הקרי קוראים "גויים".
○ לפני חתימת המקרא היו נוסחים שונים של הטקסט. עורכי המקרא התלבטו בין הנוסחים השונים, לכן החליטו לכתוב את הגרסה העדיפה בקרי, ואת הגרסה הנוספת השאירו בכתיב.
○ לעתים יש בכך כדי להימנע ממילים גסות ולא מעודנות שאינן ראויות להופיע בטקסט.

1

- ריבוי פעלים – רצף של פעלים רבים יותר מן המקובל באותו המשפט. מטרת הפעלים להדגיש רעיון או להביע מהירות, הזדרזות, התרגשות וכיו"ב.
לדוגמה: "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרִו וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֶאֱדָמָד" (שמות א' 7).

ש

- **שאלה רטורית** – היגד או עובדה המנוסחים בצורת שאלה, שהתשובה עליה ידועה, לכן אינה מצריכה תשובה. לדוגמה: "כִּי הָאֱמָנָם יָשֵׁב אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ?" (מלכים א' ח' 27).
- תפקידיה:** השאלה הרטורית נועדה להביע תמיהה, אבסורד, אירוניה, ליצור דו שיח עם הנשאל, לגרום קשב, לעורר מחשבה, השואל ינסה לגרום לנשאל להגיע לתשובה בעצמו, וכך ישכנע אותו.

ת

- **תיקון סופרים** – תיקון שהסופרים ביצעו בטקסט המקראי במילים או בביטויים שפגעו בכבוד ה'.
לדוגמה: באיוב ב' 9 היה בתחילה "קלל אֱלֹהִים, וָמָת", אך במשפט זה יש פגיעה בכבוד ה' לכן נעשה תיקון, וכתבו בטקסט: "בָּרַךְ אֱלֹהִים, וָמָת".
- **תפיסת האלוהות** – מכלול האמונות לדמות האל או לאלים. כיצד האל נתפס או מצטייר.
התפיסות שנמצא במקרא:
 - אמונה באל אחד (מונותיאזם) **או:** אמונה באלים רבים.
 - תפיסה גשמית של האל, **או:** תפיסה מופשטת של האל – הוא על זמני, על מקומי, אין לו גוף וצלם.
 - תפיסה אוניברסלית של האל – הוא אלוהי העולם ואלוהי כל הגויים.
 - או:** תפיסה לאומית של האל (ה' אלוהי עם ישראל).

- **תקבולת** – חזרה על רעיון בשני משפטים (או יותר), באמצעות מילים בעלות משמעות דומה או מנוגדת, או השלמת הרעיון במשפט השני. אמצעי שנהוג בשירה המקראית במיוחד:
 - **תקבולת נרדפת, תואמת** – כאשר שני חלקי המשפט מביעים מבחינה תוכנית את אותו הרעיון במילים נרדפות
לדוגמה: "עֲדָה וְצָלָה שָׁמַעוּ קוֹלִי"
נָשִׁי לְמַדָּה, הָאֲזָנָה אֶמְרָתִי" (בראשית ד' 23).
 - **תקבולת ניגודית** – כאשר בין שתי הצלעות קיים יחס של ניגוד.
לדוגמה: "כָּל גֵּיא יִנְשָׂא, וְכָל הָר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ" (ישעיה מ' 4).